UNIWERSYTET JANA DŁUGOSZA W CZĘSTOCHOWIE
Studia Neofilologiczne. Rozprawy Językoznawcze 2026, vol. XXII

CC BY

http://dx.doi.org/10.16926/sn.2026.22.03

Received: 1.07.2026
Accepted: 30.08.2026

BARBARA KOLMAS
https://orcid.org/0009-0001-7226-3948
Uniwersytet Jana Długosza w Częstochowie, Polska
(Jan Dlugosz University in Czestochowa, Poland)
e-mail: hollek.basia@gmail.com

SŁOWNICTWO I FRAZEOLOGIA TANCERZY – WSTĘPNE BADANIA NAD SOCJOLEKTEM

Jak cytować [how to cite]: Kolmas, B. (2026). Słownictwo i frazeologia tancerzy – wstępne badania nad socjolektem. *Studia Neofilologiczne. Rozprawy Językoznawcze*, *22*, 45–57.

Vocabulary and phraseology of dancers – preliminary research on sociolect

Abstract

The Polish language has various varieties, including those related to social contexts. This work focuses on presenting and analyzing the vocabulary and phraseology of dance-related groups. These words consist of words whose semantics are widely known in general Polish, but their combination and use in the context of dance acquire new meanings that are incomprehensible to those outside the dance community. The work begins with a brief discussion of the diversity of Polish, the concept of sociolect, and Stanisław Grabias's functional theory. This is followed by examples of dancers' vocabulary and phraseology drawn from the research material included in my bachelor's thesis. The final section analyzes the presented vocabulary, dividing it into structural neologisms, semantic neologisms, functional neologisms, and phraseological units. The dancers' sociolect constitutes a broad area for linguistic research, as it is internally differentiated by different types of dance.
Keywords: sociolect, dance, structural neologisms, semantic neologisms, functional neologisms, phraseological units.

Język polski cechuje się znacznym zróżnicowaniem wewnętrznym, obejmującym między innymi odmiany środowiskowe. Wśród nich wyróżnić można liczne socjolekty, takie jak język złodziejski, uczniowski, łowiecki czy

sportowy. Każda grupa społeczna, zintegrowana wokół wspólnych zainteresowań, wykonywanego zawodu bądź sposobów spędzania czasu wolnego, może posługiwać się swoistym wariantem polszczyzny, tworząc własne zwroty, wyrażenia oraz jednostki leksykalne.

Celem niniejszego artykułu jest przedstawienie oraz analiza słownictwa i frazeologii charakterystycznych dla środowiska tanecznego, które zostały szerzej omówione w pracy licencjackiej pt. *Słownictwo i frazeologia tancerzy – prolegomena do badań nad socjolektem*. Uczniowie kształcący się w szkołach baletowych oraz uczestnicy zespołów amatorskich przyswajają terminologię właściwą różnym stylom tańca. Oprócz specjalistycznego słownictwa wykorzystują oni również określenia i zwroty odnoszące się do konkretnych ruchów, postawy ciała czy techniki wykonawczej, często zbudowane z wyrazów o znaczeniach znanych w polszczyźnie ogólnej. Jednakże ich zestawienie oraz użycie w kontekście tanecznym prowadzi do powstania nowych znaczeń, nierzadko nieczytelnych dla osób spoza analizowanego środowiska.

Problematyka socjolektu tancerzy pozostaje nadal stosunkowo słabo rozpoznana w literaturze przedmiotu. Do nielicznych opracowań należą prace Aleksandry Szlęzak pt. *O słownictwie środowiskowym tancerzy i instruktorów tańca towarzyskiego* (2020) oraz artykuły Marty Mazurkow, dotyczące środowiska baletowego, w tym *Motywacja globalna w środowisku artystów baletu: słowotwórstwo* (2008a) oraz *Świadomość socjolektalna artystów opery i baletu* (2008b). W związku z tym podjęłam próbę analizy leksyki wykraczającej poza zakres terminologii specjalistycznej, a także wykazania, iż socjolekt tancerzy stanowi odrębną odmianę polszczyzny.

Punktem wyjścia rozważań jest założenie, iż język pełni funkcję podstawowego narzędzia komunikacji międzyludzkiej, umożliwiającego wyrażanie potrzeb, emocji oraz stanów psychicznych. Służy on nie tylko do opisu rzeczywistości empirycznej, lecz także do konceptualizacji i nazywania zjawisk abstrakcyjnych. Jego zasadniczą funkcją pozostaje jednak komunikacja uwarunkowana sytuacyjnie. Na kształt wypowiedzi wpływają zarówno odbiorca komunikatu, jak i intencja nadawcy. W literaturze przedmiotu podkreśla się ponadto znaczenie takich czynników, jak miejsce, czas oraz uczestnicy aktu komunikacyjnego. Badaniem języka w jego uwarunkowaniach społecznych i sytuacyjnych zajmuje się socjolingwistyka, której celem jest identyfikowanie zależności między strukturą języka a strukturą społeczeństwa, w tym jego relacjami oraz zachowaniami (Dunaj, 1986, s. 19).

Socjolingwistyka operuje szeregiem pojęć opisujących zróżnicowanie języka, takich jak: *społeczne odmiany języka*, *gwara*, *slang* czy *socjolekt*. Pojęcie *odmiany języka* ma charakter ogólny i odnosi się do wewnętrznego zróżnicowania współczesnej polszczyzny. Z kolei *społeczna odmiana języka* wskazuje na warianty wykształcone w obrębie określonych grup społecznych, różniących się pod względem wieku, płci, wykonywanego zawodu czy zain-

teresowań, przy czym zróżnicowanie to nie ma związku z uwarunkowaniami terytorialnymi (Piekot, 2008, s. 30).

Termin *gwara* posiada dwojakie znaczenie. W pierwszym ujęciu odnosi się do mowy ludności zamieszkującej niewielki obszar, obejmujący zazwyczaj kilka lub kilkanaście wsi. W drugim znaczeniu funkcjonuje jako określenie języka środowiskowego lub zawodowego danej grupy społecznej (Polański, 1999a, s. 239).

Kolejnym istotnym pojęciem jest *slang*, określany również jako *argot* bądź *żargon*. Termin ten odnosi się do języka używanego przez określone grupy społeczne, takie jak młodzież szkolna, studenci czy sportowcy, który niekiedy przybiera formę języka o charakterze częściowo tajnym (Polański, 1999b, s. 715).

Pojęcie *socjolektu* zostało wprowadzone do badań językoznawczych przez Aleksandra Wilkonia (Wilkoń, 2000, s. 94–99). W niniejszej pracy przyjęto jednak definicję zaproponowaną przez Stanisława Grabiasa, zgodnie z którą:

> […] socjolekty – to odmiany języka narodowego związane z istnieniem trwałych grup społecznych połączonych jakimś rodzajem więzi. Odmiany takie nazywa się rozmaicie: językami grupowymi, językami zawodowymi, gwarami środowiskowymi, slangiem, żargonem itd. […]. W lingwistyce znaczenia ich są coraz częściej różnicowane i w związku z tym tworzy się zwyczaj stosowania terminu „socjolekty" w znaczeniu najogólniejszym, obejmującym wszystkie uwarunkowane społecznie odmiany języka (Grabias, 2001, s. 235–236).

Socjolekt realizuje potrzeby komunikacyjne grupy społecznej, której członków łączą różnorakie więzi uwarunkowane działalnością społeczności. Drugim czynnikiem są wspólnie wyznawane wartości, które determinują sposób postrzegania świata, relacji wewnątrzgrupowych i zewnątrzgrupowych. Ważnym aspektem jest także relacja pomiędzy zachowaniem osób z danej grupy a językiem, którego te osoby używają. Socjolekty, kształtowane przez określone grupy społeczne, pełnią szereg funkcji ujawniających ich rolę w komunikacji wewnątrz danej wspólnoty. Można je klasyfikować w ramach dwóch zasadniczych kategorii: funkcji socjolektalnych oraz społeczno-kulturowych. Pierwsza z nich odnosi się do reguł organizujących dystrybucję środków językowych w obrębie konkretnego socjolektu. Do najważniejszych zasad w tym zakresie należą: zawodowość, ekspresywność oraz tajność. Z kolei druga kategoria obejmuje system przekonań i wartości właściwych danej grupie społecznej, które determinują sposób postrzegania oraz interpretowania rzeczywistości (Grabias, 2019, s. 126–127). Na podstawie wskazanych kryteriów Stanisław Grabias opracował następującą typologię:

1. Socjolekty o prymarnej funkcji profesjonalno-komunikatywnej:
   a) języki zawodowe – profesjolekty (łowiecki, marynarski, żołnierski) – odmiany o charakterze jawnym, w których dobór środków języko-

wych podporządkowany jest sprawnemu i ścisłemu przekazywaniu myśli;
   b) żargony (ochweśnicki, złodziejski, więzienny) – intencjonalnie tajne odmiany języka, w których środki językowe podporządkowane są takiemu kodowaniu informacji, aby była dostępna tylko dla osób wybranych.
2. Socjolekty o prymarnej funkcji ekspresywnej:
   a) slang (studencki, uczniowski) – intencjonalnie jawne, środowiskowe odmiany języka, w których dobór środków językowych podporządkowany jest ekspresywności;
   b) odmiany językowe o charakterze kryptozabawowym (np. tzw. tajny język dzieci) (Grabias, 2019, s. 137).

Analizując warunki konieczne do wykształcenia się socjolektu, należy zauważyć, że – analogicznie jak w przypadku łowiectwa (język łowiecki) – taniec może funkcjonować nie tylko jako forma zainteresowania czy pasji, lecz również jako działalność zawodowa, stanowiąca źródło dochodu. W obrębie tej dziedziny wyróżnia się liczne techniki taneczne, takie jak taniec klasyczny, współczesny, jazzowy czy ludowy. Każda z nich odznacza się swoistymi cechami, które – mimo pewnych powiązań – pozwalają traktować je jako odrębne systemy ruchowe.

Środowisko taneczne, obejmujące tancerzy, instruktorów oraz dzieci, młodzież, a także osoby dorosłe uczące się tańca, tworzy wyraźnie wyodrębnione grupy zawodowe i społeczne. Grupy te posługują się specyficznym repertuarem zwrotów i wyrażeń, umożliwiających sprawną komunikację podczas zajęć, prób oraz występów scenicznych. Pomimo zróżnicowania technik tanecznych można przypuszczać, że w ich obrębie funkcjonują także elementy leksykalne o zbliżonym znaczeniu. Wynika to z faktu, iż taniec klasyczny wywiera istotny wpływ na rozwój innych form tańca, często stanowiąc dla nich podstawę.

Dobrym przykładem jest taniec współczesny, który ukształtował się na przełomie XIX i XX wieku pod wpływem przemian społecznych, artystycznych i kulturowych. Choć początkowo miał charakter opozycyjny wobec klasyki, ostatecznie nie odrzucił jej całkowicie, lecz zintegrował elementy estetyki tańca klasycznego, jazzowego i towarzyskiego z improwizacją, swobodą ruchu oraz ekspresją emocjonalną (Leyko, Szymajda (red.), 2022, s. 616–621).

Analizowane w niniejszym artykule wyrażenia pochodzą ze słownika internetowego *Socjolekt tancerzy,* forum dla tancerzy i uczniów szkół baletowych (*Forum balet.pl*) oraz badań własnych przeprowadzonych wśród osób należących do tej społeczności. Niemałe znaczenie ma także fakt, że sama autorka jest instruktorką tańca. W zebranym materiale znajdują się wyrażenia, których składnikiem jest terminologia tańca klasycznego, jednakże ona sama nie będzie przedmiotem badań w niniejszych artykule ze względu na swoją francuską etymologię.

Na badany leksykon składają się takie wyrażenia, jak: *biodra na zewnątrz* ‘biodra muszą być wykręcone na zewnątrz’, *brzuch do kręgosłupa* ‘wciągnąć brzuch’, *chorełka* ‘krótka choreografia’, *ciągnąć się w górę* ‘prostować się’, *dłoń jak firanka* ‘dłoń musi być w linii prostej z ręką, nie może odstawać’, *huśtawka z ciała* ‘pochylanie kręgosłupa w przeciwną stronę, co podnoszenie nogi’, *jesteś jak mimoza* ‘tancerz, który tańczy z głową w chmurach, nie jest skupiony na ćwiczeniach’, *kalafior* ‘źle ustawiona ręka lub dłoń’, *korpus nad nogi* ‘pochylić tułów tak, aby ciężar ciała był nad nogami’, *kręgosłup do sufitu* ‘prostowanie się’, *leżymy w żabce, nie jak strusie* ‘pośladki leżą na podłodze, a nie w górze’, *leżysz jak na plaży* ‘leżenie z rozluźnionymi mięśniami w niedbałej pozycji’, *macie makarony, a nie ręce* ‘ręce są trzymane za luźno’, *markowanie* ‘tańczenie niedokładne, pozorowanie czynności tańczenia’, *masz ręce jak rozgotowane spaghetti* ‘trzymać zbyt luźno ręce’, *naciągnij te płetwy* ‘naciągnij stopy’, *niedokręcone pięty* ‘pięty nie stoją równo w pozycji’, *nie biegniemy jak na tramwaj* ‘biegniemy drobno na palcach’, *nie kręć nogą, jak łyżką w garze* ‘nie skręcaj nogi’, *nie na żółwia* ‘proste plecy przy skłonie’, *nie rób bananów* ’skrzywienie stopy’, *nie robimy kurczaków* ‘ręce mają być skierowane do boku, a nie do tyłu’, *nie rób śledzia* ‘obciągnięta stopa ma się odkręcać na zewnątrz, nie do wewnątrz’, *nie rzucaj żelazkiem* ‘obciągnij stopę’, *noga spadła jak ulęgałka* ‘noga spadła na podłogę, zamiast zostać starannie zamknięta do piątej pozycji’, *obciągnij paznokcie* ‘obciągnij stopę’, *obróć stopę, aby można było filiżankę herbaty na niej postawić* ‘wykręć stopę na zewnątrz’, *opadanie* ‘powolne opadanie stóp na podłogę’, *pępek do kręgosłupa* ‘wciągnąć brzuch’, *pięty do przodu* ‘pięty są podkręcone do danej pozycji baletowej’, *plastyczna stopa* ‘stopa dobrze pracuje podczas ćwiczeń’, *podciągnij żołądek pod żebra* ‘wciągnąć brzuch i przenieść ciężar ciała nad stopy’, *podeprzeć przeponę* ‘kontrolować oddech podczas tańca’, *przegięcie pod łopatkami* ‘przeginanie się do tyłu częścią pleców od łopatek w górę’, *przywitaj rękę* ‘spójrz na rękę, jak zaczyna pracować’, *ręce jak firanki* ‘ręce opadają luźno jak firanki’, *schowaj ten obiad* ‘wciągnij brzuch’, *siadamy w drugiej pozycji bez płetwy* ‘siedzenie w drugiej pozycji z prostą sylwetką’, *sprawdź manicure* ‘patrzeć na końcówki palców’, *stopą po podłodze jak miotłą* ‘pracować palcami u stóp jak miotłą’, *tańczyć w pół nogi* ‘tańczenie niedokładne’, *trzęsiesz się jak wichura* ‘ciało się trzęsie, należy napiąć mięśnie’, *trzymajcie tą dużą piłkę* ‘wyciągnięte ręce w drugiej pozycji’, *unosimy wielkie jajo dinozaura* ‘ręce w pozycji przygotowawczej mają być wydłużone’, *ustawiamy się w klin* ‘zrobienie klina, czyli ustawienie osób na sali’, *wyciągnijcie się jakby ktoś was ciągnął za kosmyk włosów do góry* ‘wyprostować się i ciągnąć ciało do góry’, *wstaw nogę* ‘postawić nogę w pozycję’, *wyciągamy się jak niteczki* ‘prostowanie się’, *wyciągamy soczyście nogę* ‘wyciągnąć starannie i dokładnie nogę’, *zatrzasnąć kolana* ‘wyprostować kolana’, *zapinamy łopatki* ‘prostowanie pleców’, *zasuwamy nogę jak tramwaj* ’pracujemy stopą po pod-

łodze przy wysuwaniu jej w odpowiednich kierunkach', *żołądek w siebie* 'wciągnąć brzuch'.

W analizowanej środowiskowej odmianie języka polskiego obserwuje się obecność licznych frazeologizmów (Lewicki, Pajdzińska, 2001, s. 315). Monika Sułkowska wskazuje na następujące ich właściwości: reproduktywność, rozumianą jako używanie utrwalonych połączeń wyrazowych w aktach mowy; polileksykalność, polegającą na budowie z co najmniej dwóch odrębnych elementów (przy czym niekiedy uwzględnia się także struktury jednowyrazowe); leksykalizację, oznaczającą stopniowe upodabnianie się związku wyrazowego do pojedynczej jednostki leksykalnej wskutek jego utrwalenia; a także skostnienie, które może mieć charakter zarówno zwyczajowy, jak i systemowy (Sułkowska, 2024, s. 67).

W celu analizy zgromadzonego materiału badawczego przyjmuje się typologię zaproponowaną przez Andrzeja Marię Lewickiego oraz Annę Pajdzińską, którzy wyróżniają:

— frazy (związki wyrazowe używane w funkcji zdania, niewymagające uzupełnień pod względem gramatycznym);
— zwroty (frazeologizmy pełniące funkcję czasownika);
— wyrażenia rzeczownikowe (frazeologizmy pełniące funkcję rzeczownika);
— wyrażenia określające (związki frazeologiczne określające rzeczowniki, czasowniki, przymiotniki, przysłówki);
— wskaźniki frazeologiczne (frazeologizmy pełniące funkcje pomocnicze: przyimków, partykuł, spójników) (Lewicki, Pajdzińska, 2001, s. 316–321).

Zebrany materiał badawczy został podzielony zgodnie z przyjętą typologią. Występujące w nim wyrażenia są zapisane w różnej formie (czasowniki w formie osobowej oraz bezosobowej), ponieważ zostały tak przywołane na forach internetowych, skąd pochodzi część materiału oraz podczas przeprowadzania badań własnych autorka otrzymała je w nieujednoliconej formie, co może wskazywać na używanie ich w różnych formach przez tancerzy. Podzielony materiał badawczy prezentuje się w następujący sposób:

a) frazy: *Ania Kowalska pozostała Anią Kowalską* 'osoba nie rozciągnęła się więcej od ostatnich zajęć', *ból jest przyjemny* 'ból jest dobry podczas rozciągania', *coś mało tańca w tym tańcu* 'niestarannie wykonanie choreografii', *demi plie, schodzimy powoli w dół jak w masełko* 'płynne wykonywanie ćwiczenia demi plie', *głowa do góry* 'uniesienie głowy', *huśtawka z ciała* 'pochylanie kręgosłupa w przeciwną stronę, co podnoszenie nogi', *korpus nad nogi* 'pochylić tułów tak, aby ciężar ciała był nad nogami', *kostki w górę* 'podniesienie kostek u stóp do góry', *kolana na zewnątrz, a nie do środka, to nie kraul tylko plie* 'podczas wykonywania plie, kolana muszą być wykręcone na zewnątrz, a nie do środka jak przy pływaniu

kraulem', *kręgosłup do sufitu* 'prostowanie się', *leżymy w żabce, nie jak strusie* 'pośladki leży na podłodze, a nie w górze', *łokcie nie wiszą* 'łokcie w pozycji muszą być podniesione do góry', *noga spadła jak ulęgałka* 'noga spadła na podłogę, zamiast zostać starannie zamknięta do piątej pozycji', *obróć stopę, aby można było filiżankę herbaty na niej postawić* 'wykręć stopę na zewnątrz', *pamiętajcie, tyłek jest z przodu, a nie z tyłu* 'nie wolno wypinać pośladków podczas plie', *pamiętajcie, że tańczycie z kołkiem w tyłku* 'trzymanie pionu', *pępek do kręgosłupa* 'wciągnąć brzuch', *pięty do przodu* 'pięty są podkręcone do danej pozycji baletowej', *pośladki pod siebie* 'wciągnięte pośladki', *przegięcie pod łopatkami* 'przeginanie się do tyłu częścią pleców od łopatek w górę'; *ręce jak firanki* 'ręce opadają luźno jak firanki', *Ręce w drugiej pozycji – tak jakbyście trzymały wielką piłkę przed sobą. Absolutnie nie na Jezusa!* 'w drugiej pozycji, ręce muszą być trochę zaokrąglone', *sala baletowa to nie łóżko!* 'nie wolno siadać, leżeć na sali pomiędzy ćwiczeniami', *stopą po podłodze jak miotłą* 'pracować palcami u stóp jak miotłą', *stopa do ucha* 'rzucić nogą jak najwyżej', *szpilki pod pupę* 'napięte mięśnie pośladków', *tak to dziecko możesz tańczyć u babci na imieninach* 'niestarannie wykonywane kroki i figury', *tereska – z przodu deska, z tyłu deska* **'**trzymanie prostej postawy', *twarz ma być rozluźniona, pupa napięta a nie na odwrót* 'mięśnie pośladków powinny być napięte', *wykręćcie stopę, tak żebym mogła położyć na niej filiżankę kawy* 'wykręcić stopę, aby pięta była bokiem', *żołądek w siebie* 'wciągnąć brzuch';

b) zwroty: *ciągnąć się w górę* 'prostować się', *jesteś jak mimoza* 'tancerz, który tańczy z głową w chmurach, nie jest skupiony na ćwiczeniach', *kręcimy stopami* 'robimy okrężne ruchy stopami', *leżysz jak na plaży* 'leżenie z rozluźnionymi mięśniami w niedbałej pozycji', *macie makarony, a nie ręce* 'ręce są trzymane za luźno', *macie tyłki na podłodze* 'pośladki powinny leżeć na ziemi podczas rozciągania w pozycji żabki', *masz ręce jak rozgotowane spaghetti* 'trzymać zbyt luźno ręce', *naciągnij te płetwy* 'naciągnij stopy', *naciskać na pięty* 'trzymać pięty na podłodze, podczas plie', *nie biegniemy jak na tramwaj* 'biegniemy drobno na palcach', *nie kręć nogą jak łyżką w garze* 'nie skręcaj nogi', *nie osiadaj na biodrze* 'nie przenosić ciężaru ciała na jedną nogę, bo biodro jest wtedy wypychane do boku', *nie rób bananów* 'skrzywienie stopy', *nie rób kaczki* 'nie wypinać pośladków', *nie robimy kurczaków* 'ręce mają być skierowane do boku, a nie do tyłu', *nie rób śledzia* 'obciągnięta stopa ma się odkręcać na zewnątrz, nie do wewnątrz', *nie rzucaj żelazkiem* 'obciągnij stopę', *nie siadaj w plie* 'nie należy zatrzymywać się w plie', *nie wymachuj tak tymi gałązkami* 'nie machać rękami', *obciągnij paznokcie* 'obciągnij stopę', *obciągać ramiona* 'ciągnąć ramiona w dół', *otwórz kolana* 'otwórz kolana na zewnątrz', *patrz do punktu drugiego* 'patrzeć w prawy róg sali', *podcią-*

gnij żołądek pod żebra ‘wciągnąć brzuch i przenieś ciężar ciała nad stopy’, *podeprzeć przeponę* ‘kontrolować oddech podczas tańca’, *podkręć piętę* ‘podkręcić piętę do przodu’, *podnieś klatkę* ‘wyprostować się’, *podwiń miednicę* ‘wciągnąć pośladki’, *przywitaj rękę* ‘spójrz na rękę jak zaczyna pracować’, *robimy drążek* ‘ćwiczymy przy drążku’, *robimy przekątną* ‘ćwiczymy po przekątnej’, *schowaj biodro między żebrami* ‘podnosząc nogę do góry, nie ruszać biodra’, *schowaj ten obiad* ‘wciągnij brzuch’, *siadamy w drugiej pozycji bez płetwy* ‘siedzenie w drugiej pozycji z prostą sylwetką’, *spiąć pupę, jakbyście miały tam pięć złotych* ‘spiąć mięśnie pośladków’, *sprawdź manicure* ‘patrzeć na końcówki palców’, *tańczy jakby jej ktoś umarł* ‘tańczenie ze smutnym wyrazem twarzy’, *tańczyć w pół nogi* ‘tańczenie niedokładne’, *trzęsiesz się jak wichura* ‘ciało się trzęsie, należy napiąć mięśnie’, *trzymaj pion* ‘trzymać równowagę’, *trzymajcie tą dużą piłkę* ‘wyciągnięte ręce w drugiej pozycji’, *unosimy wielkie jajo dinozaura* ‘ręce w pozycji przygotowawczej mają być wydłużone’, *ustawiamy się w klin* ‘zrobienie klina, czyli ustawienie osób na sali’, *wciągnij kolano* ‘wyciągnąć najpierw kolano, potem resztę nogi’, *wyciągnij szyję* ‘opuścić ramiona’, *wstaw nogę* ‘postawić nogę w pozycję’, *wyciągamy się jak niteczki* ‘prostowanie się’, *wyciągamy soczyście nogę* ‘wyciągnąć starannie i dokładnie nogę’, *wyciągnij podbicie* ‘naciągnąć stopę’, *wyciągnijcie się jakby ktoś was ciągnął za kosmyk włosów do góry* ‘wyprostować się i ciągnąć ciało do góry’, *wypchnij kostkę* ‘ciągnąć kostkę do przodu’, *zatrzasnąć kolana* ‘wyprostować kolana’, *zapinamy łopatki* ‘prostowanie pleców’, *zasuwamy nogę jak tramwaj* ’pracujemy stopą po podłodze przy wysuwaniu jej w odpowiednich kierunkach’;

c) wyrażenia rzeczownikowe: *biedronka na zewnątrz* ‘wykręcić biodra na zewnątrz’, *biodra na zewnątrz* ‘biodra muszą być wykręcone na zewnątrz’, *brzuch do kręgosłupa* ‘wciągnąć brzuch’, *choreografia przechodzona* ‘przejść choreografię’, *dłoń jak firanka* ‘dłoń musi być w linii prostej z ręką, a nie ma odstawać’, *długie ręce* ‘wyciągnięte, podłużnie ręce w drugiej pozycji’, *miękkie kolana* ‘prawidłowo pracujące kolana, podczas plie, nadające sprężystości’, *niedokręcone pięty* ‘pięty nie stoją równo w pozycji’, *obciąganie stopy* ‘naciąganie stopy ku dołowi’, *odkręcone pięty* ‘pięty są podkręcone do danej pozycji baletowej’, *plastyczna stopa* ‘stopa dobrze pracuje podczas ćwiczeń’, *podkręcone pięty* ‘wykręcone stopy na zewnątrz’, *przekręcone piętki* ‘zbyt mocno wykręcone pięty’, *szerokie łopatki* ‘trzymać proste plecy i ręce szeroko w drugiej pozycji’, *wykręcone pięty* ‘pięty skierowane do góry’, *zakręcone pięty* ‘źle ustawione stopy’;

d) wyrażenia określające: *krok po kroku i tak do skoku* ‘trzeba zrobić kilka kroków przed skokiem, aby zebrać energię i siłę’, *nie na żółwia* ‘proste plecy przy skłonie’, *w pół nogi* ‘tańczenie niedokładne, w celu przypomnienia sobie choreografii’.

W zebranym słownictwie środowiskowym tancerzy wyraźnie dominują związki wyrazowe. Najwięcej jest zwrotów – 54, nieco mniej fraz – 31. Na wyrażenia rzeczownikowe składa się 16 określeń, najmniej jest natomiast wyrażeń określających – zaledwie 3. Można wnioskować, że tancerze w codziennej komunikacji najczęściej używają frazeologizmów pełniących funkcję czasownika, co można łączyć z koniecznością wydawania poleceń dotyczących różnych ćwiczeń.

Przytoczone wcześniej wyrażenia, zwroty i pojedyncze leksemy powstały, tak jak w każdym socjolekcie, dzięki różnym zabiegom językowym. Tancerze swoją odmianę języka tworzą poprzez łączenie wyrazów, co nadaje całym wyrażeniom nowe znaczenia, modyfikowanie struktury leksemów czy dzięki pożyczkom z języków obcych. Socjolekt powstaje na bazie polszczyzny potocznej (Grabias, 2019, s. 170). Jednym z kilku sposobów wzbogacania słownictwa jest tworzenie neologizmów strukturalnych, czyli wprowadzanie zmian w obrębie struktury wyrazów (Jadacka, 2005, s. 108–109). Neologizmy strukturalne powstają w dwojaki sposób. Pierwszym jest derywacja prosta, czyli tworzenie wyrazu od innego, będącego podstawą słowotwórczą. Do takiej derywacji są wykorzystywane techniki sufiksalne i niesufiksalne (Nagórko, 2005, s. 206). Formacje sufiksalne w badanym socjolekcie reprezentują m.in. nazwy deminutywne, czyli zdrobnienia. Powstają one w sposób regularny poprzez dodanie sufiksów *-ik* (*bucik*), *-e*k (*domek*) lub *-ka*, nadając derywatom funkcję ekspresywną (Grzegorczykowa, 1981, s. 53). Przykładem rzeczownika z sufiksem *-ka* jest *chorełka* ‘choreografia’ (: choreografia), który najpierw skrócono o cząstkę *-grafia*. Przywołany rzeczownik jest używany jako zdrobnienie, ponieważ oznacza krótką choreografię.

Kolejny typ derywatów to formacje niesufiksalne, na które składają się struktury prefiksalne i struktury paradygmatyczne. Konstrukcje przedrostkowe mają znaczny udział w polskiej leksyce. Najczęściej można spotkać derywację czasownikową, przymiotnikową w mniejszym stopniu, natomiast rzeczownikową najrzadziej (Jadacka, 2005, s. 116). W zebranym materiale językowym przykładem derywacji czasownikowej z prefiksem *prze-* jest *przetańczyć* ‘zamarkować, zatańczyć niedokładnie’ (: tańczyć). Według Hanny Jadackiej derywacja paradygmatyczna to typ derywacji, której rezultatami są konstrukcje skrótowe w stosunku do podstaw słowotwórczych bądź treści opisywanych wyrażeń. Jedną z najważniejszych grup słowotwórczo-semantycznych są formacje dewerbalne, czyli „składniki żargonu zawodowego lub potocznej odmiany polszczyzny – nazwy czynności, rezultatów i obiektów” (Jadacka, 2005, s. 117). Przedstawicielem tej formacji w materiale badawczym jest leksem *choreo* ‘choreografia’ (: choreografia).

Drugim sposobem tworzenia neologizmów środowiskowych jest kompozycja, na skutek której powstają „jednostki leksykalne zawierające co naj-

mniej dwa morfemy rdzenne w swoim składzie" (Nagórko, 2005, s. 209). Dzielą się na: zestawienia, zrosty i złożenia właściwe. W zebranym materiale nie odnotowano żadnego z tych rodzajów kompozycji, nie oznacza to jednak, że w całym socjolekcie takie formacje nie występują. Neologizmy słowotwórcze w języku tancerzy są nieliczne, obejmują pojedyncze przykłady derywacji prostej. Współcześnie w polszczyźnie ogólnej neologizmy słowotwórcze zostały zdominowane przez złożenia, w socjolekcie tancerzy nie obserwujemy tej tendencji.

Kolejnym sposobem wzbogacania słownictwa jest tworzenie neologizmów semantycznych. Derywacja semantyczna to „wykorzystanie podobieństw struktury znaczeniowej niezależnych pojęć w celu rozszerzenia zakresu użycia istniejących nazw, którym nadane zostają znaczenia pochodne" (Masłowska, 1988, s. 14). Najczęściej są to zmiany semantyczne o charakterze metaforycznym i metonimicznym (Tokarski, 1981, s. 95, 99). W badanym materiale znajduje się tylko jedna metafora – *kalafior* 'źle ustawiona ręka lub dłoń'. Została ona utworzona na podstawie podobieństwa cech fizycznych. Kalafior posiada postrzępione liście, źle ustawiona ręka lub dłoń tancerza natomiast może przypominać liście kalafiora. Natomiast nie odnotowuje się w zebranym materiale leksykalnym metonimii, paronimii oraz elipsy. Nie oznacza to jednak, że w całym socjolekcie nie mogą się znaleźć nazwy utworzone dzięki zmianom znaczeniowym.

Następnym sposobem wzbogacania leksyki socjolektu tancerzy jest tworzenie neologizmów funkcyjnych. Są to wyrazy przyjęte do języka środowiskowego bez zmiany znaczenia przedmiotowo-logicznego, ale spełniające w nim inną funkcję niż w odmianach macierzystych (Grabias, 2019, s. 200). W omawianej grupie językowej występują wyrazy odnoszące się do:

— ruchu tancerza: *opadanie* 'powolne opadanie stóp na podłogę';
— sposobu wykonywania ruchu: *markowanie* 'tańczenie niedokładne, pozorowanie czynności tańczenia';
— struktury występów publicznych: *blok* 'część turnieju', *finał* 'wyjście wszystkich tancerzy na scenę na koniec koncertu, ostatnia scena koncertu'.

We wszystkich przywołanych jednostkach socjolektalnych dochodzi do rozszerzenia znaczenia podstawowego poprzez nadanie mu nowej funkcji, ściśle związanej z obszarem tańca oraz środowiskiem tancerzy. Znaczenie pierwotne stanowi zatem fundament dla kształtowania się znaczeń wtórnych, wyspecjalizowanych kontekstowo.

Podsumowując, tancerze, choreografowie, instruktorzy i osoby uczące się tańca współtworzą odrębną grupę społeczną. Posługują się słownictwem związanym z tańcem, który może być ich zawodem lub pasją. Badana leksyka to zarówno terminologia wywodząca się z języków obcych, jak i wyrażenia używane podczas zajęć czy prób. Omówiony materiał socjolektalny zawiera

wiele zwrotów, które mają na celu skłonić odbiorcę do konkretnych działań. Wymawiane komunikaty bardzo często odnoszą się do wyobraźni adresatów, dzięki czemu w ich umysłach powstaje obraz ruchu, jaki mają wykonać. Sprawia to, że łatwiej im zrozumieć przekaz wypowiedzi nadawcy. Oprócz określeń odwołujących się do wyobraźni pomocne są także nazwy środowiskowe oparte na porównaniach. Pozwalają one lepiej opisać czynność, do której osoba mówiąca chce się odnieść. Omówione słownictwo i wyrażenia bardzo często są zrozumiałe tylko dla osób mających styczność z tańcem, znających lub uczących się jego podstaw i stosowanej we wspólnocie tancerzy terminologii. Wszystkie przedstawione zwroty i związki wyrazowe są zbudowane z wyrazów, których podstawowe znaczenie jest znane ogółowi użytkowników języka polskiego. Natomiast ich połączenie nadaje im nowe znaczenie lub funkcję, rozumiane tylko w środowisku tanecznym. Dzięki temu możemy mówić o odrębnym socjolekcie, ponieważ język środowiskowy pełni funkcję grupotwórczą. Działania, relacje i język członków grupy są uzależnione bowiem od łączącej ich działalności, w tym przypadku od tańca (Grabias, 2019, s. 126).

Do sposobów wzbogacania socjolektu zaliczyć można:

— neologizmy strukturalne, w których obrębie znalazły się leksemy powstałe poprzez derywację sufiksalną, prefiksalną i paradygmatyczną;
— neologizmy semantyczne, które zostały utworzone poprzez przeniesienie znaczenia o charakterze metaforycznym;
— neologizmy funkcyjne, które powstały poprzez nadanie nowej funkcji odnoszącej się do ruchu tancerza, sposobu wykonywania ruchu oraz struktury występów publicznych;
— związki frazeologiczne, z których wyodrębniono frazy, zwroty, wyrażenia rzeczownikowe i wyrażenia określające.

Zebrany materiał obejmuje wyrazy i związki wyrazowe odnoszące się do czynności, które tancerze czy uczniowie szkół i zespołów tanecznych mają wykonać. Analizowany socjolekt tancerzy obejmuje 112 jednostek leksykalnych – wyrazów i związków frazeologicznych. Uwzględniając wymienione wyżej sposoby wzbogacania leksyki, ustalono, że na zebrany leksykon składa się 8 wyrazów i aż 104 związki frazeologiczne. Udział poszczególnych sposobów wzbogacania socjolektu tancerzy przybliża tabela 1.

Na podstawie przedstawionych w tabeli danych można stwierdzić, że największą część słownika stanowią związki frazeologiczne, a najmniejszą neologizmy semantyczne. Pokazuje to, że użytkownicy badanego języka środowiskowego najczęściej korzystają ze związków wyrazowych. Natomiast pojedyncze słowa odgrywają mniej istotną rolę w ich komunikacji.

Socjolekt tancerzy jest niezbadaną jeszcze dogłębnie odmianą środowiskową polszczyzny i mógłby być interesującym przedmiotem do dalszych badań. Jest wiele rodzajów tańca, a każdy z nich wymaga odpowiednich

określeń, co przekłada się na wewnętrzne zróżnicowanie słownictwa socjolektalnego. Z pewnością część leksyki może mieć charakter wspólnośrodowiskowy, spodziewać się należy jednak określeń charakterystycznych dla różnych technik tańca. Odmienność słownictwa może być także uwarunkowana geograficznie. Warto zatem przeprowadzić szeroko zakrojone badania, wykorzystując do tego metodę ankietową, o wypełnienie której należy poprosić tancerzy skupionych w różnych zawodowych szkołach tańca i zespołach amatorskich. Poddana oglądowi grupa środowiskowa ciągle się rozwija, co powoduje, że jej język ewoluuje, dlatego warto obserwować zachodzące w nim zmiany.

Tabela 1
Liczba jednostek leksykalnych i ich udział procentowy w poszczególnych sposobach wzbogacania socjolektu tancerzy

Sposoby wzbogacania leksyki	Liczba jednostek leksykalnych	Udział procentowy w badanym leksykonie
Neologizmy strukturalne	3	2,68%
Neologizmy semantyczne	1	0,89%
Neologizmy funkcyjne	4	3,57%
Związki frazeologiczne	104	92,86%
Suma	112	100,00 %

Literatura

Dunaj, B. (1986). Dialektologia a socjolingwistyka. *Acta Universitatis Lodziensis. Folia Lingwistica*, *12*, 15–23.

Grabias, S. (1994/1997/2019). *Język w zachowaniach społecznych. Podstawy socjolingwistyki i logopedii.* Wydawnictwo Uniwersytetu Marii Curie-Skłodowskiej: Lublin.

Grabias, S. (2001). Środowiskowe i zawodowe odmiany języka – socjolekty. W: J. Bartmiński (red.), *Współczesny język polski* (s. 235–253). Wydawnictwo Uniwersytetu Marii Curie-Skłodowskiej: Lublin,.

Grzegorczykowa, R. (1981). *Zarys słowotwórstwa polskiego. Słowotwórstwo opisowe*. Państwowe Wydawnictwo Naukowe: Warszawa.

Jadacka, H. (2005). *Kultura języka polskiego. Fleksja, słowotwórstwo, składnia*. Wydawnictwo Naukowe PWN: Warszawa.

Lewicki, A.M., Pajdzińska, A. (2001). Frazeologia. W: J. Bartmiński (red.), *Współczesny język polski* (s. 315–334). Wydawnictwo Uniwersytetu Marii Curie-Skłodowskiej: Lublin.

Leyko, M., Szymajda, J. (red.) (2022). *Słownik tańca współczesnego.* Wydawnictwo Uniwersytetu Łódzkiego: Łódź.
Masłowska, E. (1988). *Derywacja semantyczna rzeczowników ekspresywnych*. Zakład Narodowy im. Ossolińskich – Wydawnictwo PAN: Wrocław.
Mazurkow, M. (2008a). Motywacja globalna w środowisku artystów baletu: słowotwórstwo. *Językoznawstwo*, *1*(2), 51–57.
Mazurkow, M. (2008b). Świadomość socjolektalna artystów opery i baletu. *Językoznawstwo*, *1*(2), 101–108.
Nagórko, A. (2005). *Zarys gramatyki polskiej.* Wydawnictwo Naukowe PWN: Warszawa.
Piekot, T. (2008). *Język w grupie społecznej. Wprowadzenie do analizy socjolektu.* Wydawnictwo Państwowej Wyższej Szkoły Zawodowej im. Angelusa Silesiusa: Wałbrzych.
Polański, K. (1999a). Gwara. W: *Encyklopedia językoznawstwa ogólnego* (s. 239). Zakład Narodowy im. Ossolińskich – Wydawnictwo: Wrocław.
Polański, K. (1999b). Slang. W: *Encyklopedia językoznawstwa ogólnego* (s. 715). Zakład Narodowy im. Ossolińskich – Wydawnictwo: Wrocław.
Sułkowska, M. (2024). Klasyfikacja jednostek we frazeologii – współczesna propozycja typologiczna. *Prace Językoznawcze*, *26*(2), 65–83.
Szlęzak, A. (2020). *O słownictwie środowiskowym tancerzy i instruktorów tańca towarzyskiego.* W: E. Wierzbicka-Piotrowska (red.), *Język zwierciadłem kultury* (s. 87–98). Dom Wydawniczy i Handlowy Elipsa: Warszawa.
Tokarski, R. (1981). Derywacja semantyczna jako jedno ze źródeł polisemii wyrazowej. W: J. Bartmiński (red.), *Pojęcie derywacji w lingwistyce* (s. 91–105). Wydawnictwo Uniwersytetu Marii Curie-Skłodowskiej: Lublin.
Wilkoń, A. (2000). *Typologia odmian językowych współczesnej polszczyzny.* Wydawnictwo Uniwersytetu Śląskiego: Katowice.

Netografia

Forum balet.pl, http://www.balet.pl/forum_balet/viewtopic.php?t=9196 [dostęp: 12.10.2026].
Socjolekt tancerzy, https://pl.wiktionary.org/wiki/Indeks:Polski_-_Socjolekt_tancerzy [dostęp: 12.10.2026].